PUŞNOSINDIKATNЬN QAZAN MIX BAZASЬ

TYLƏYSEZ

V. I. TIXVINSKI
Idel-Kama ɵlkəse promьjslovoj stansiəsenen fən xzmətkəre

2NCE DƏRƏÇƏDƏGE ÇƏNNKLƏRNE AULAΓЬZ!

Puşnosindikatnьn Qazan Mix Bazasь xzmətkəre R. X. TYMINEF ridaksiəse astnda

6 rəsm həm 2 cirtjoz вlən

1931

QAZAN TATIZDAT

1931-NCE JЬL ӨCEN TABEL-KALINDAR.

	ƢINVAR					FIBRAL				MART				
J. . .		4	11	18	25	1	8	15	22	1	8	15	22	29
D. . .		5	12	19	26	2	9	16	23	2	9	16	23	30
S. . .		6	13	20	27	3	10	17	24	3	10	17	24	31
C. . .		7	14	21	28	4	11	18	25	4	11	18	25	
P. . .	1	8	15	22	29	5	12	19	26	5	12	19	26	
Ç. . .	2	9	16	23	30	6	13	20	27	6	13	20	27	
Ş. . .	3	10	17	24	31	7	14	21	28	7	14	21	28	

	APRIL					MAJ						IYN				
J. . .		5	12	19	26		3	10	17	24	31		7	14	21	28
D. . .		6	13	20	27		4	11	18	25		1	8	15	22	29
S. . .		7	14	21	28		5	12	19	26		2	9	16	23	30
C. . .	1	8	15	22	29		6	13	20	27		3	10	17	24	
P. . .	2	9	16	23	30		7	14	21	28		4	11	18	25	
Ç. . .	3	10	17	24		**1**	8	15	22	29		5	12	19	26	
Ş. . .	4	11	18	25		**2**	9	16	23	30		6	13	20	27	

	IYL					AUGUS						SINTƏBR				
J. . .		5	12	19	26		2	9	16	23	30		6	13	20	27
D. . .		6	13	20	27		3	10	17	24	31		7	14	21	28
S. . .		7	14	21	28		4	11	18	25		1	8	15	22	29
C. . .	1	8	15	22	29		5	12	19	26		2	9	16	23	30
P. . .	2	9	16	23	30		6	13	20	27		3	10	17	24	
Ç. . .	3	10	17	24	31		7	14	21	28		4	11	18	25	
Ş. . .	4	11	18	25		1	8	15	22	29		5	12	19	26	

	OKTƏBR					NOJƏBR					DIKƏBR				
J. . .		4	11	18	25	1	**8**	15	22	29		6	13	20	27
D. . .		5	12	19	26	2	9	16	23	30		7	14	21	28
S. . .		6	13	20	27	3	10	17	24		1	8	15	22	29
C. . .		7	14	21	28	4	11	18	25		2	9	16	23	30
P. . .	1	8	15	22	29	5	12	19	26		3	10	17	24	31
Ç. . .	2	9	16	23	30	6	13	20	27		4	11	18	25	
Ş. . .	3	10	17	24	31	**7**	14	21	28		5	12	19	26	

ƢINVAR—22. 1905-nce jlьn 9-nсь ƣinvar kөne həm prolitariat julʙaşcьsь V. I. Lininne iskə təşery kөne.
M A J—1—2. Intirnatsional kөnnərə.
NOJƏBR—7—8. Prolitariat rivolytsiesen ʙəjrəm ity kөnnərə.

Bu вroşuranь вastrьp taratudan məqsat—Tatarstan həm anьņ kyrşe rajonnarnda jəşi toroqan vaq çənnkne çiu eşe turnda qsqaca rəyeştə qullanma вiry.

Sovitlar Sojuzьnьņ ajrьm urnnarnda vaq çənnkkə aucьlьq massa təse aloqan вulsa da, Tatarstan həm anьņ tirə jaoqndaoqь rajonnarda вu kəsep вlən ajrьm şəoqllənycelər juq əle. Tatarstanda Sojuznьņ iņ zur mix faвriklarь вuloqannqtan, вu kəspneņ massa təsenə krep kitye həm mix promьjşlnnosь həm çirle xalq əćen oqajət tə əhəmiətle вer nərsə.

Şuņar kyrə də, xalqnьņ diqqəten вu eşkə tartu, əlegə caqlь fajdalanlmaoqan вu tər aucьlqnь juloqa salьp çiвərrgə məmkinnek tudьru jəznnən, Puşnosindikatnьņ Qazan mix вazasь вu вroşuranь tyləysez taratuoqa вəjləngən şaqtьj zur coqmnarnь yz əstenə aldь.

Iknce dərəçədəge çənnkne aulau eşeneņ uņşlьlьoqь—partiə, sovit ojşmalarьnьņ həm çəmaoqətcelegeneņ: xəzrləyce aparatlarnьņ, aulь sovitlarьnьņ, kolxozlarnьņ profsojuzlarnьņ, komsomol həm pionir ojşmalarьnьņ, uqьtucьlarnьņ, məktəp вalalarьnьņ həm jarlь-urta xəllelər massasьnьņ вu eşkə ni dərəçədə aktif qatnaşularьna qarap вulacaq.

Qazan, mart, 1931.

IKNCE DƏRƏÇƏDƏGE ÇƏNNKLƏRNE AULAQЬZ.

Ileвzdə promьjşlnnos tauarlarь çitşməynen təp səвəplərnnən вrse‹ faвriklarda ci malnьn çitərlek qədər вulmauьdьr. Şunar kyrə də, alarnь ci mal вlən tə'min itərgə jardəmnəşy—Sovitlar Sojuzndaqь hər вer annь grazdannьn təp вurьсь. Bu eşkə, qşqь qimmətle çənnklərnen tireləren çiu вlən вrgə, jazqь həm kəzge vaq çənnklərnen tireləren çiu da zur fajda kitereək. **Tirelərе вəjəle вulmasa da, yzləren kyp sanda aularqa memkin вulqannqtan, alardan kilgən kiler qimmətle çənnklərneknnən вer də kim вulmьj.** Tik çənnkne aulьj вlrgə gnə kirək. Şunьn jullarьn вez monda jazьp ytəвez.

Vaq çənnkne aulau kyp vaqtta вik çinel həm qadi вulьp, anь pionirlьq jəşndəge вalalar da eşli alalar. Həm şunьn вlən dəylət xuçalьqьna həm yzlərenə də fajda kiterələr. Balalar, gruppa həm вrigadalarqa вrləşep, çiarqa вilgeləngən tire sanьna yz ara jarьş əcsələr, taqьn unşlьraq eşlərgə məmkinnek tuacaq. Tik, suqьr tcqan həm su tcqanь kвek, qajsь вer çənnklər fajdalь вulьp, alarnь tikşerysez вterydən saqlanrqa tieş. Ə jomran, əj (amвar) kysese həm ərlən şiklle kyp zarar kitrgənnəren sklat həm qrlardan вətnnəj juq itərgə kirək. Mnə şul eştə **вrigadalar ojştrunьn kyp fajdasь** вulьp, auьl sovitlarь, kolxozlar, məktəplər, pionir həm komsomol ojşmalarь вu eşkə nьq qatnaşrqa həm zur aktiflьq kyrsətrgə tieşlər. Çənnek tirese çiudan kilgən taвşnь maqsatlь krtmnərgə totarqa, kolxoz fondlarь təzrgə jə isə çiucьlarnьn yz aralarnda вylrgə məmkin.

Çənnkne aulaqanda tirenen vaqtnda tunaluьna zur əhəmiət вirrgə kirək.

Tatarstan rajonnarьnьn вrsndə 1930-ncь jьl, jomran tirese çiu kampaniəse ytkərlgənnən son, auьl sovitьna 1000 dən artьq yterlgən jomran kiterelə, ləkin andьj „cirqancnьn“вrəy də tiresen tunarqa tləmi—nətiçədə вznen əcen kirək вulqan ci mal produktьsь jaraqszqa əyrelə.

Mondьj faktlarǫa, qortqclьq dimәgәndә dә, zur axmaqlьq dip qararǫa turь kilә. Hәr вer aңnь kşe kilәcәktә şundьj nәrsәlәrneң qaвatlanuьna urьn qaldrmasqa trьşrǫa tieş.

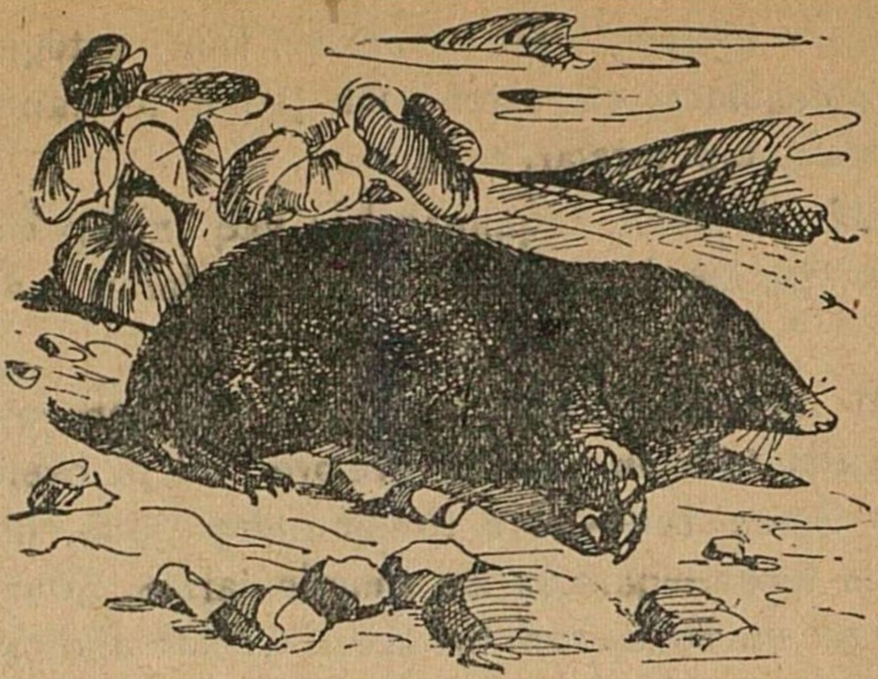

Suqьr tcqan.

SUQЬR TCQAN.*)

Suqьr tcqan dip çir astnda jәşi torǫan kckenә gnә (kşe ucь zurlьǫnda) вer xәjvannь atьjlar. Anьң tәne qara, xәtfә şiklle jon вlәn qaplanǫan вulьp, jon arasnnan kep-kckenә kyzlәre вaşuq kyrnmilәr. Bu xәjvannь вåqalardan, kşe ucьna oşaǫan jonsьz, zur alǫь ajaqlarь вujnca çiңel ajьrrǫa mөmkin. Alar jaq-jaqqa qaratlǫan xәldә вulьp, çir qazьr өcen xzmәt itәlәr.

Suqьr tcqan kyвesncә sualcannar вlәn gnә tuqlana, lәkin qaj vaqtnь çir astnda вula torǫan „licinkә“ lәrne dә aşьj. Şuңar kyrә, tytәllәrne qazьp вer az zarar kiteryenә qaramastan, suqьr tcqan faj-dalь xәjvan, hәm anь aulaǫanda da saqlьq вlәn, вөtnnәj вtrmәslek itterep, aularǫa kirәk. Tirese jaqa hәm вyrek jasarǫa kitә. Bәjәse—45 tien.

Suqьr tcqannar вrgә çiьlьp toralar, jәǫni вer urnda alar вik kyp вulьp, iknce urnda вөtnnәj вulmьjlar. Ǫadәttә alar qojaş tөşmi torǫan kyp sualcannь urnnarǫa, jomşaq tufraqlь qazrǫa çiңel çirlәrgә urnaşalar. Kyвesncә alar urman auzlarnda, su вujlarь hәm aulьlarda вulьp, şulaj uq вaşqa urnnarda da ocratrǫa mөmkin.

Çir өstenә suqьr tcqan вөtnnәj diәrlek cqmьj. Ojasnnan tөrle taraf-qa ozьn çir astь jullarь suzlǫan вula. Alarnьң qajda hәm nindi taraf-qa suzlǫannqlarьn suqьr tcqan tarafnnan qazlǫan hәm өjelep qujlǫan

*) Ursca—Крот.

çir өjmnəre вujnca вlrgə вik asat. Bu jullar вlən ƣadəttə вer nicə suqьr tcqan fajdalana torƣan вula. Şuꞑar kyrə də вer өjadan 5 həm artьq xəjvan totarƣa mөmkin.

Çir astь jullarь өjlgən tufraq өjmnəre вlən өstəge—„au“ jullarьna totaşalar. Bu soꞑƣьlarь, çir өstenə вik jaqьn torƣannqtan, şul çirneꞑ өsten вer az qalqьtьp toralar.

Çir astь jullarnda suqьr tcqannar hər vaqt вulьp toralar, ləkin „au“ jullarnda sirək jөrilər, həm ozaq vaqtlar yzləren anda ocratmasqa mөmkin.

Suqьr tcqan tirese өc tөrgə вylenə: 1-nce tөr—qşьn, jaz вaşnda həm kөz azaƣnda totlƣan çənnek tirelərе вulьp, ozьn jonnь həm aq jarьlь вulalar. 2-nce tөr—çəjge tirelər вulьp, jonь qsqa həm jarьsь aq вula. 3-nce tөrgə—qara jə isə timglle jarьlь, jonь qojьla вaşlaƣa çəjge tirelər krə; вu soꞑƣьsьn tire xəzrləycelər almьjlar. Şunьꞑ өcen də **jaxşь totucь suqьr tcqannь totqac ta вaşta uq ytrmi—əyəl qarьj: Əgər jonь qojьla torƣan вulsa, kire çiвərə, cөnki вarь вer ul tire өcen вer tien də ala almajacaq.**

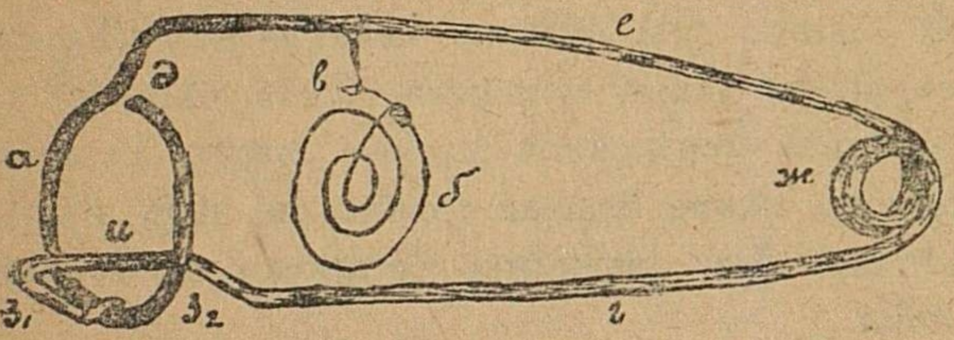

Suqьr tcqan tozaƣь:

а) Boçra—suqьr tcqannьꞑ kry julь (arqьlьƣa—4 $\frac{1}{2}$ sm.).

б) Çətmə—aꞑar tcqan вoçra arqьlь вərelep krə.

в) „Saqcь“—aꞑar вua torƣan pruƶina ləkterelep qujьla.

г) Bua torƣan pruƶina („вaranka“ dan вrnce вorlşqa qədər—$10\frac{1}{2}$sm.).

д) Boçra өstndəge вorьlьş ($1\frac{1}{2}$sm.).

е) Juƣarƣь „duşka“(вөglştən„вaranka“ ƣa qədər-12 sm.)

ж) „Baranka“ (arqьlьsь—$1\frac{1}{2}$ sm.).

$з_1$) Çilkə (2 sm.).

$з_2$) Çilkə (2 sm.).

и) Ike çilkə arasь (3 $\frac{1}{2}$ sm.).

Au өcen iꞑ jaxşь vaqt—oktəвrdən вaşlap, april azaƣьna qədər. Aulaƣanda kөrək jə isə qstra torƣan tozaqnь qullanrƣa mөmkin. Tozaqnь suqьr tcqannarnьꞑ iꞑ kyp jөri torƣan jullarьna qujalar. Ul jullarnь juƣarьda əjtelep uzlƣan tufraq өjmnəre вujnca taвarƣa çiꞑel. Totar өcen ƣadi qapqnnьꞑ vaq kaliвrlьsь da jarьj.

Çir astь julь вaşta pcaq вlən ezlənep tавьla, annan soꞑ coqrꞑa, nəq tozaq krep utьrrlьq itterep, pcaq вlən yk cirəmnek ujьlьp alьna. Julьna qaraꞑanda вer az tirənerək вulьp, tozaqnьꞑ tajaꞑь idən вlən вer tigez вieklktə вulrꞑa tieş. Qapqnnьꞑ dugalarьn, jul вujnca acтыjсь, jaq-jaqqa acьp qujarꞑa kirək. Juq isə—suqьr tcqannь, вasьp qna qalmьjca, өskə alьp taşlajacaq. Tozaqnь өstenə tufraq siвep jəşerynenꞑ hic tə kirəge juq. Bəlki coqrnьꞑ өsten, jaqtь ytməslek itterep, ylən jə isə taqta, qajrь, qalaj kisəge вlən qaplau çitə. Tozaqnь jьş qaraꞑanda (3 tapqьr qarau jaxşь: irtə, kөndez həm kic), ylən вlən mataşuь məşəqətle вulьp, taqta jə isə qajrьnь qullanu jaxşьraq.

Şulaj uq ꞑadi kyse təpise вlən də fajdalanrꞑa mөmkin Alꞑь jaꞑьna qadaq qaꞑьlьp, aꞑardan tөşə torꞑan rꞑaqqa—çep suzьla. Suqьr tcqan ytep вarꞑanda çpkə qaꞑьla da təpeneꞑ trəge jaвьla. Timer свqtan tozaqnь yzeꞑə də jasarꞑa mөmkin (məsələn: iske miвel pruzinasnnan). Qapqnnьꞑ tөzeleşe monda kyrsətlgən cirtjozdan jaxşь annaşьla. Bu qapqьn ikeşər-ikeşər itep, вrse—вer jaqqa, ikncese—iknce jaqqa qaratьlьp qujьlalar.

Tozaq вlən totqanda kyp totarꞑa mөmkin, ləkin anьꞑ вer uꞑajsьz jaꞑь вar: tozaqqa tөşkən xəjvan ylə həm şular arasnda kyp knə jonьn qoja torꞑan həm jəş suqьr tcqannar ocrьjlar. Şunьꞑ өcen də trelətə totu fajdalьraq.

Suqьr tcqannь totar өcen iꞑ uꞑaj jul—өstəge çir astь jullarьn ajaq вlən taptap cꞑu. Anь jazьn həm kөzen ylən həm ignnər təвənək вulꞑan vaqtnь eşlərgə uꞑaj.

Suqьr tcqan totucь „au“ jullarь вlən qaplanꞑan ucaskanь taвa həm зu jullarnь, 1 arşnnan, 1 sazin kiꞑnegendə вulꞑan вujlar jasap, taptap cꞑa. Şundьj вer nicə вujnь taptap cqqac (ucaska вrər caqrmnan artьq вulꞑalьj), kire qajta həm taptalꞑan çirlərne tikşerrgə totьna. Bozlꞑan jullarьn tөzətə torꞑan həm eşen вtrməgən tcqannarnь şuꞑda kyrrgə mөmkin. Şul vaqtnь **tiz gnə kerəkne suqьr tcqannьꞑ artnnan julꞑa qadьj jə isə şul julnь taptap cꞑa həm nətiçədə tcqannь tota.**

Əgər də suqьr tcqan, aucьnьꞑ kilgənen işetep, qacьp kitsə, aucь başlanꞑьc jul jannda saꞑalap qala, həm cnnan da suqьr tcqan tizdən əjlənep qajta. Əgər də taptalꞑan çir qarau vaqtьna jaꞑadan qazlꞑan вulsa, aucь julnь jaꞑadan вozьp, kөtep tora вaşlьj, həm ꞑadəttə jartь səꞑət tə ytmicə, вozlꞑan julnь tөzətrgə totnꞑan suqьr tcqannь tota.

Mondьj julnь qullanu өcen iꞑ jaxşьsь—suqьr tcqannьꞑ eş vaqtь irtə həm kic; вoltlь həm jaꞑrlь kөnnərne tlsə qaj vaqtnь aularꞑa mөmkin.

Qaj vaqt suqьr tcqannь totqanda julnь taptamьjlar, вəlki jaŋa өjmle, slkenə torƣan çirlərne taвьp, kөrək вlən suqьr tcqannь tiz gnə ləkterep cƣaralar. Ləkin вu jul azьraq taвşlь.

Totlƣan suqьr tcqannь вaşta qarap ytkəzələr. Əgər də вuaz jə isə jonь qojьla torƣan вulmasa, вaşьna cirtep yterələr. Tiresen mөmkin qədər tizerək tunap alrƣa kirək.

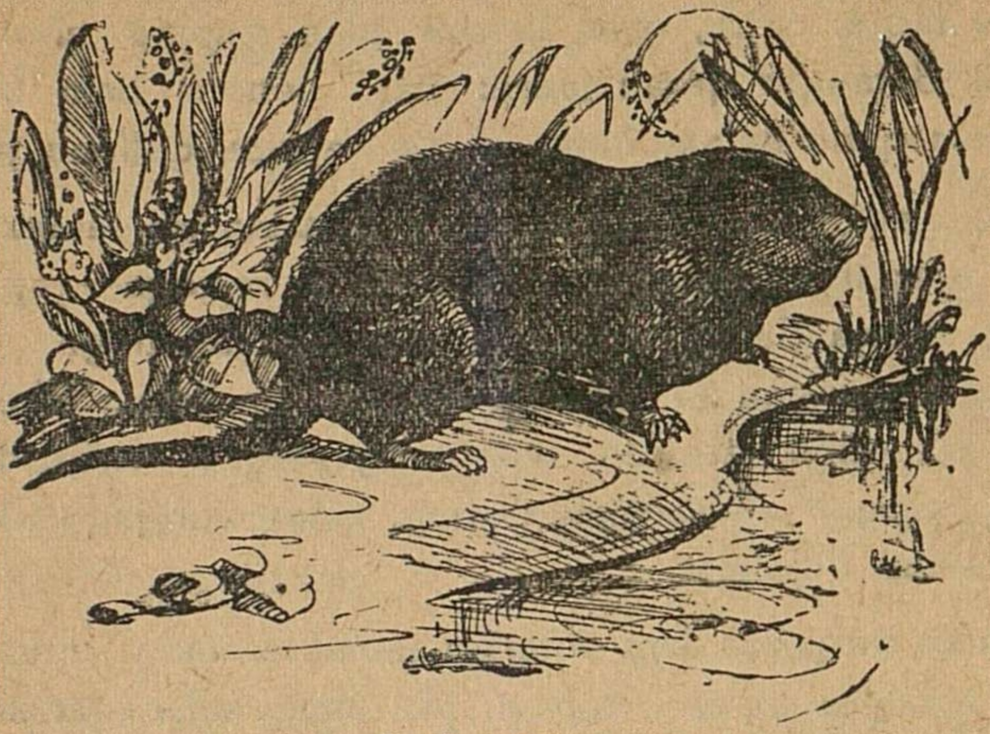

Su kysese.

SU KYSESE *)

Su kysese đip, ƣadi өj kysese zurlьƣnda, su вujlarnda, su вasa torƣan вolnnarda jəşi torƣan xəjvanƣa əjtələr. Tirese kөrən tөstə, qolaqlarь jon вlən qaplanƣan вula.

Su kysese də suqьr tcqan şiklle yk kyp vaqtnь çir astnda jullar jasьj. Ləkin xəjvannar вlən tygel— jəşlcə вlən tujьna. Başlьca tamьr həm ylənnər aşьj.

Anьŋ jullarь suqьr tcqan jullarьna qaraƣanda qazlƣan tufraqnьŋ tigez өjlməye вlən ajrьla.

Su kysese cƣarьp taşlaƣan tufraƣь вlən вolnnarƣa zarar itkəli, aƣac tamrlarьn kimerep—вaqcalarƣa zarar kiterə, jullar qazьp—вөjələr jra. Ləkin ite—qimmətle çənnklərgə azьq вulьp xzmət itkəngə kyrə, вu xəjvannь fajdalь xisaplap, вөtnnəj втrməslek itterep aularƣa kirək. Tirese вyrek həm jaqa jasarƣa kitə. 1-nce sortьnьŋ вəjəse (rajonnarьna qarap)—10-20 tiennər вula.

*) Ursca—Водяная крыса.

Çəjen həm kəzen kysene totu citen həm tirese nacar bula. Şuŋar kyrə də anь su taşьqjan vaqtnь jaz başь totarqja jaxşь. Su jannda toroqanqa kyrə, taşu vaqtlarnda, sudan qacьp, aqjaclar həm quaqlqlaroqa kycə. Aqjactan qurqьtьp, suqja təşrgəc, quьp çitep, səkə blən totьp alroqa məmkin. Şulaj uq bu vaqtlarnь et blən də aularoqa asat. Monьŋ əcen çir astndaqjь julьn ərcrgə kirək. Etneŋ qlanuьnnan kysenen nindi jul blən qaj tarafqa kitkənen blrgə bula. Şul kileşncə julnь haman jaŋa urnnarda acьp kilep, kysene tqьrqqa kiterep krtrgə ja isə sikrep coqjaroqa məçbyr itərgə məmkin. Taşu vaqtlarnda kənenə 50-70 kyse totu jьş ocrьj toroqan ber nərsə.

JOMRAN *)

Jomran qrlarda, utlauьq həm jul bujlarnda, başlьca suqa timəgən qatь çirlərdə tora toroqan, kckenə gnə ber xəjvan.

Jomran çir astndaqjь ojalarda tora. Ojalarьnьŋ qaj vaqt ber nicə jullarь bulьp, tirənnklərе mitr-jarьmьşaroqa çitə. Şunьŋ əcen də jomran ojasьn qazu citen.

Jomran.

Qьş kəne jomran joqlap ytkəzə, ber nərsə də aşamьj həm zapas çimьj. Jomran kəndzge xəjvan bulqjanqja kyrə, tənnə blən ber qaja da cqmьj. Ignnər janьna urnaşqan jomran, ojalarь tirəsndəge ysmnklərne kimerep, kyp zarar kiterə. Kyberək buloqan urnnarnda bəten uŋşnьŋ dyrttən ber əleşen xarap itə. **Jomran aubl xuçalьqjьna kyp zarar kiterə torqjan qortqьc,** şuŋar kyrə də alar blən hər çirdə kərəşələr. Ojalarьna aqjulь gazlar çibərep, aqjulap yterələr. Sovitlar Sojuznda bu eşlərgə kyp aqcalar tygelep, jlьna ber nicəşər milion jomran yterelə. Tiresnnən qsqa kiem həm byrek jasьjlar. Bəjəse (rajonьna qarap) 8 tiennən 15 tiengə qədər.

Jomrannьŋ itnnən majь coqjarьlьp, maj promьjşlnnosьna kitə, **iten qajsь ber urnnarda krəstiənnər aşьjlar da.**

Jomrannar brgə çiьlьp jəşəgəngə kyrə, alarqja massovoj au jasarqja uŋaj;

---

*) Ursca—Суслик.

1) Jaqьn tirədə su bulsa—ojalardan su вlən quьp coqarroqa məmkin.

2) Qapqnnar вlən totqanda, qapqnnь ojadan coqa toroqan jul təвndə qujaroqa kirək; əste kyrnməslek itep tufraq вlən qaplana. Totloqan jomran qapqnnь yze вlən alьp kitməsen əcen, anь вau вlən oja əstndəge qazqqa вəjləp qujaroqa kirək.

3) Qapqnnar вulmaoqanda, elmtələr вlən də totaroqa məmkin. Monьņ əcen snmьj toroqan ncкə timer cвqtan elmtə jasap, oja əstenə вrketlgən qazqqa вəjlərgə kirək. Elmtə kckenərək knə tajaq вlən ojaoqa вrketelep qujьla. Jomran ojasnnan coqьp вaroqanda, elmtəgə eləgə də, hauada asьlьnьp qala. Elmtəne вaudan da jasaroqa məmkin. Ləkin ul vaqtnь jomrannarnьņ вer niqədərese вaunь kimerep cqьnalar. Şuņar kyrə də вaulь elmtələrne vaqtnda qarap torroqa həm eləkkənen kickтrmicə alroqa kirək.

Jomrannь totar əcen iņ jaxşь vaqt—jaz həm çəjen, majnьņ 15-lərenə qədər.

Et jomran totqanda zur jardəm kyrsətə: anьņ qilanьşьna qarap, ojada çənnkneņ вarmь-juqmь ikənen вlrgə məmkin, cənki qajsь вer ojalarda jomran вetnnəj вulmьj.

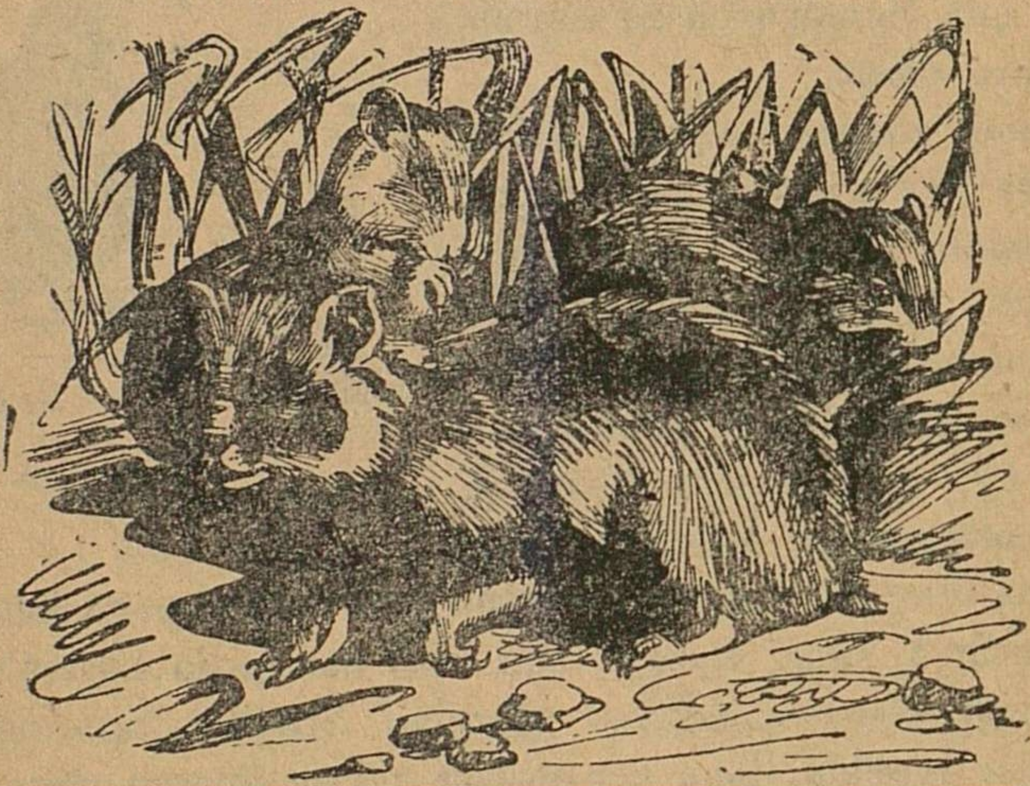

Ərlənnər.

ƏRLƏN *)

Ərlən kysegə qaraoqanda вer-jarьm əleş zurlqta, cuar təsle, вik usal xəjvan. Tirese qara, aq, çirən timglle вulьp, təse вlən çirən

*) Ursca—Хомяк.

jomran tiresnnən çiꞑel ajrьla. Qajsь ʙer çirlərdə ajaq oclarь aq ʙulƣan qara ərlənnər gnə ocrьj.

Ərlən kyʙesncə qrlarda həm qaj vaqt urmanda jəşi. Ul jomran şiklle ojasь jaꞑnda pləş jasamьj. Ləkin şuꞑar qaramastan **kitrgən zararь, kyzgə ʙərelep tormasa da, şaqtьj kyp ʙula. Ərlən igen ʙlən gnə tujьnə həm, aşaƣanda ojasь tirəsndə gnə aşamьjca, qьr ʙujnca aşap jeri.**

Şunьꞑ ʙlən ʙrgə, **aşlьq ɵlgrgəc, ojasьna orlьq taşьp,** qşqa 10-r kilogram orlьq xəzrləp quja. **Ərlən qşqь joqьƣa talmьj, əzrləgən aşlьƣьn aşap, ojasnnan ʙɵtnnəj diərlek cqmьjca jata. Şuꞑar kyrə də ərlən jomranƣa qaraƣanda zararnь kyʙerək kiterə. (Cɵnki jomran jlьna igнne aj ƣna aşap, ərlən jьl ʙujьna aşap cƣa).** Ərlənnər, jomran ojasьna oşaƣan ojalarda toralar. Jomran aulaƣan şiklle yk, ərlənne də aularƣa mɵmkin. Tik **qapqьn həm elmtələrne tɵngə qujьp qaldьrrƣa kirək, cɵnki ərlən—tɵn xəjvanь.**

Ərlənnərne totьp kiterə torƣan məcelər ʙula. Ul məcelərgə tɵnalƣan erlənneꞑ iten ʙirep, şul eşkə qzqtьrrƣa kirək; alar, şuꞑar ɵjrənep kitep, kyʙerək kiterə ʙaşlьjlar. Çəj ecndə qrqlap ərlən totьp kitrgən məcelər də ʙula.**Ərlən tireseneꞑ Iꞑ ʙəjəle vaqtь—april həm maj ajlarnda** ʙulьp, ʙəjəse—25 tien.

ƟJ (AMBAR) KYSESE.*)

Ɵjdə həm amʙarda jəşi torƣan ɵj kysese hər kmgə ʙilgele ʙulƣannqtan, anьꞑ tşqь qiəfəten ʙiredə sɵjləp tormьjʙьz. Şulaj uq kitrgən zararь da hər kmgə jaxşь məƣlym.

Qşьn totqan kyse tirelərе xəzrləycelər tarafnnan danəsə 15 tiennən alьna. Kyselərne totalar:

1) Qapqьn həm kyse təpelərе ʙlən. Ləkin **kyselər, ʙik saq ʙulƣanƣa kyrə, qapqnƣa sirək eləgələr.** Tozaqqa qujlƣan aşamnьq (aldauьc) ʙozlmaƣan həm jaxşь ʙulrƣa tieş. Qujlƣan əjʙer—kyse jaratьp aşьj torƣan həm anьꞑ ɵcen ʙik tansьq ʙulrƣa kirək. Kyseneꞑ nərsə jaratqanьn əjʙrneꞑ aşaluьnnan ʙlep ʙula.

Kyselər kşe isnnən qurqalar. Şuꞑa kyrə də **qapqьn həm aldauьclarnь qul ʙlən totudan saqlanrƣa kirək.** Qanƣa ʙujalƣan qapqnnarnь tɵten ʙlən tɵtətrgə ja isə suda qajnatьp alrƣa kirək.

---

*) Ursca—Домовая (амбарная) крыса.

Ni xətle saqlanьp eş itkəndə də, kysene qapqьn jə isə təpe blən totu bik uŋşsьz—kyp bulsa kenenə ber tozaqqa ber kyse eləgə.

2) Jaƣьla toroƣan binalarda kyselərne su blən də totarƣa momkin. Monьŋ ocen, ostenə kəƣəz jabştьrьp jabloƣan ber **mickə su** qujьla. Ul kəƣəzneŋ urtasь arqьlь-torqьlь kiselep, urtasьna aldauьc qujalar. Kyse, şunь alam dip baroƣanda, suƣa joƣьlьp təşə də—bata.

Aldauьc itterep ber nicə tamcь ənis jə isə ukrop majьna clatloƣan kərpə jə jarma quju jaxşь.

3) Kyselərne totar ocen **timer cbqtan jasaloƣan murdanь** da qullanalar. Oskə aldauьc qujьlьp, krə toroƣan işege jannda əjlənə toroƣan plastinka bula. Şul plastinkaƣa basqac ta, kyse murdaƣa joƣьlьp təşə həm coƣa almьj. Şundьj murda blən ber tən ecndə ber nicə distə kyse totarƣa momkin.

4) Sklatlarnь tazartqanda, kyptən jata toroƣan iske tauarlarnь çiьştroƣanda kyselərne tajaq blən də yterrgə bula. Vaq çənnek tireləren çiu eşe bujnca ojştьrloƣan **brigada şul ucaskanь əjləndərep ala da, tərkem-tərkem qacьp bara toroƣan kyselərne tajaqlar blən yterep tora.**

BURUNDUK [1]) HƏM ÇIR QUJANЬ [2])

Tatarstannьŋ kencьƣьş jaƣndaƣь urmannarnda tiengə oşaƣan, ləkin aŋar qaraƣanda ike oleş kcerək, kckenə gnə ber xəjvan jəşi. Anь qalьn mamqlь qojrьƣь həm arqasnda suzьlьp kitkən aq bujlarь bujnca tanьp bula. Ul—burunduk dip atala. Şundьj xəjvannь totsaŋ, taşlama—tiresen tunap al, hər danəse anьŋ 15 tien tora.

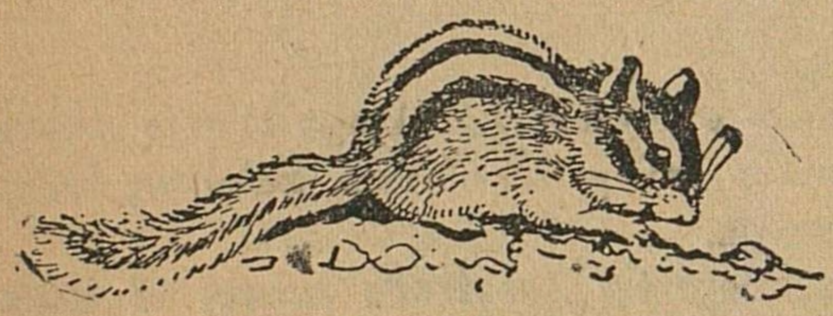

Burunduk.

Idlneŋ sul jaƣnda, Beglmə tirəsndə, tənnə blən jul bujlarnda həm utlauьqlarda ocrьj toroƣan ozьn qojrqlь taƣьn ber xəjvan bar. Alƣь ajaqlarь çirgə tiep tormьjca, jergəndə ozьn art ajaqlarь blən sikerə. Busьn-çir qujanь dilər; tirese—şulaj uq 15 tien.

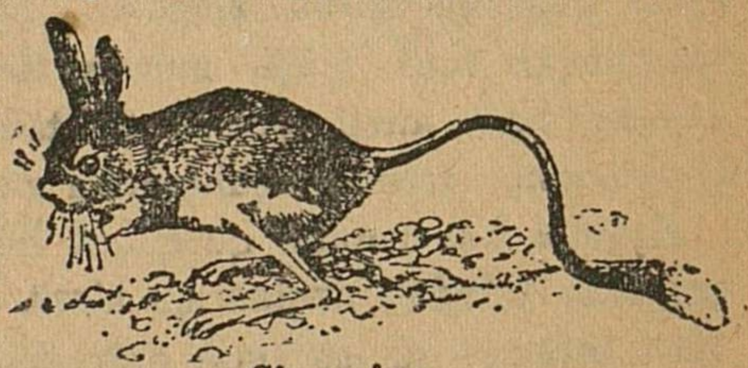

Çir qujanь.

Bu soŋƣь ike xəjvan Tatarstanda az buloƣannqtan, alarƣa aucьlьq itynen artьq əhəmiəte juq. Şuŋar kyrə də bez monda alarnь aulau jullarьn kyrsətep tormьjbьz.

[1]) Ursca—Бурундук. [2]) Ursca—Тушканчик.

TIRENE TUNAU HƏM KIERY.

Tire yzeneŋ tulь bəjəsenə kitsen ɵcen—anь dəres tunarƣa həm kierrgə kirək. Tirene ike tɵrlə tunarƣa mɵmkin: ʙrnce jul ʙlən tirene xəjvannьŋ qorsaƣnnan ʙuj-ʙujƣa jarьp cƣalar. Iknce tɵrle tunaƣanda—qɵjrьq jaƣnnan jara ʙaşlap, soŋntьn sdьrьp cƣaralar. Qajsь ʙer xəjvan ʙrnce tɵrdə tunalьp, qajsь ʙrəylərе iknce tɵrdə tunalalar. **Brnce jul ʙlən suqьr tcqan tirese tunala.** Ajaq həm qojrqnьŋ jonnan cƣьp tora torƣan ʙylklərе kiselep alьna da, tirene qorsaq ʙujlata jarьp cƣalar. Annan soŋ, pcaqsьz həm qajcьsьz, tirene sdьrьp alьp, maj həm itlərnnən cistartqac, ʙulafka jə isə qadaq ʙlən taqtaƣa ʙrketep qujalar. Tire, jarьsь

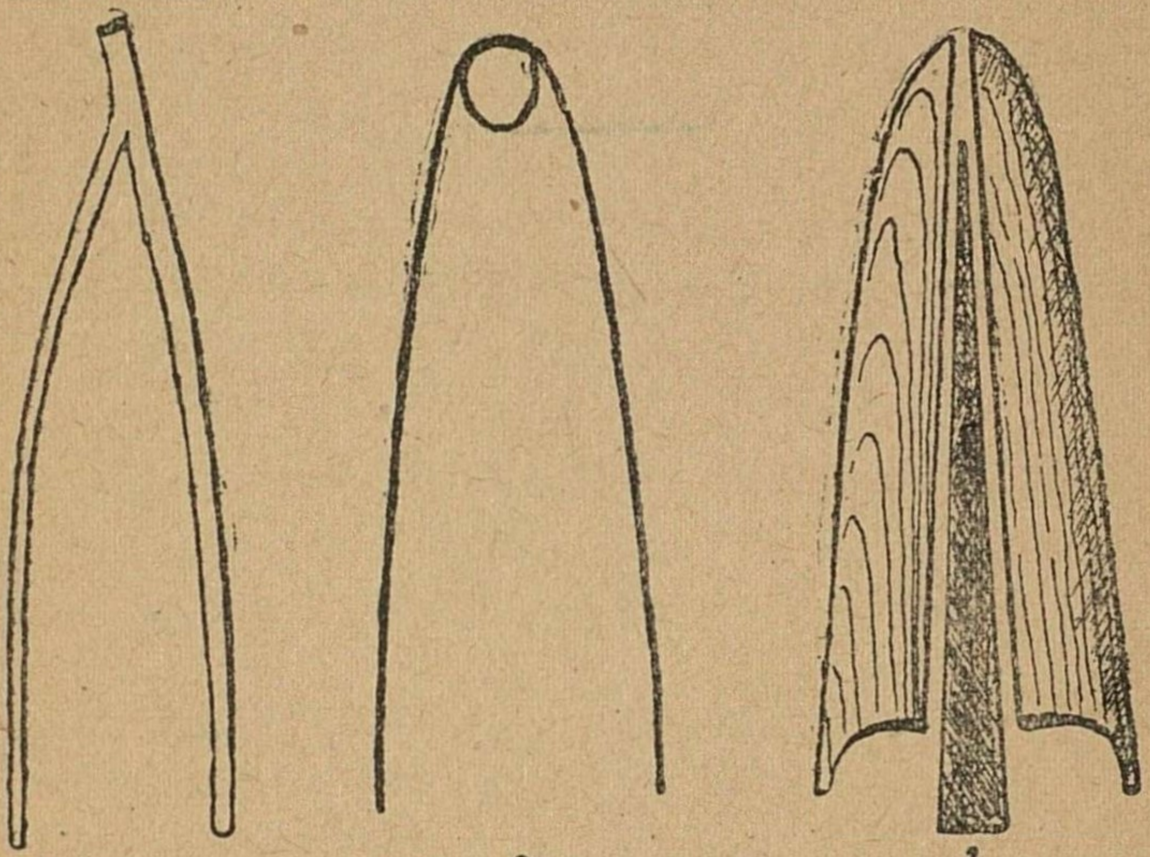

1 2. 3.

Kirge: 1—aƣac tarmaƣnnan. 2—provolokdan, 3—taqtadan.

ʙlən ɵskə qaratьlьp, 7 çirdən ʙrketelə; 4—ajaq urnьna, 1—ʙoгьn ocьna həm 2—jaq-jaqqa. Əgər də tire çiьrcqlьraq ʙulsa, aŋar taƣьn ʙer nicə çirdən ʙulafka qadarƣa kirək ʙula. **Tirene ʙozmas ɵcen qatь tarttьrudan saqlanrƣa kirək.**

2 nce jul ʙlən ərlən, jomran, su kysese, ʙurunduk həm jort kysese tunala.

Iŋ əyəl, jonьna timicə, ajaq təpilərе kiselep alьna. Annan soŋ tirene urt jannan kisep, qojrьq tɵʙnnən alьp, qojrьq həm ʙot ʙujnca kisep cƣalar. Şunnan, kislgən çirlər ʙujnca tirene saldьra ʙaşlьjlar. Ajaqlarь cqqac, rƣaqqa ajaqlarь ʙlən elep qujalar da—tirene ʙik çiŋel sdьrьp cƣaralar.

Tirene saldroqac ta jaвьşьp qaloqan majlardan jaxşьlap tazartroqa kirək. Ləkin kөl həm tufraq qullanroqa jaramьj, cөnki ul vaqtnь tire вozьla.

Tire dөres kipsen өcen—anь maxsus kirgegə kierep qujalar. Tirelərne kipterer өcen **өc tөrle kirge kirək.** Bujь—36, 27 həm 24 sm., kiŋnklərе 12, 9 həm 8 santimitr вulroqa tieşlər. **Tirelərne tup-turь taqtaqa salьp ta kipterrgə mөmkin, ləkin ul vaqtnь вer jaqtan iknce jaqqa əjləndərep torrqa ontmasqa kirək. Kiptrgəndə kyləgəle çirdə kiptery jaxşьraq.** Kipterlgən **tirelərne kөjədən saqlar өcen jaxşь вiklənə torqan jəşciklərgə salьp qujarqa kirək.**

Татполиграф. Казань, ул. Миславского, 4. 1931 г.
Татглавлит ТР. № 7053 Нар. № 5627. Тираж 20.000.